

**Mustafayev Shomurod Normo'minovich Samarqand Davlat Universiteti , Kattaqo'rg'on filiali ,
Pedagogika fanlari doktori , Docent. Taqrizi ostida**

Каландарова Сурайё

Хоразм вилояти ПЯМУМ

маркази методик хизмат курсатиш булими,

тасвирий санъат ва чизмачилик фан методисти

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАРНИ КРЕАТИВЛИККА ЎРГАТИШ ОМИЛЛАРИ

Аннотация: Шубу мақолада санъатни севиш орқали ўқувчиларни ижодкорликка ўргатиш ва янгича фикрловчи авлодни тарбиялаш усуллар келтирилган.

Калит сузлар: дизайн-конструктор, муҳандис, шифокор, фаолият, асбоб-техника, график билим, расм чизиш, тасвирий санъат, натура.

Маълумки, бугунги ўқувчи келажакда ишчи, хизматчи, дизайн-конструктор, муҳандис, шифокор, ўқитувчи, юрист ёки ҳарбий мутахассис ёки бирон бир соҳани яратувчиси бўладилар. Уларни ҳар бири учун расм чизиш, ундан фойдаланиш лозим бўлади. Ҳатто уй бекаси ҳам расмни кўра олиши, тушуниши, бу замонинг энг зарур фаолиятидир. Ҳозирги даврда ҳар бир эркак зоти машина ҳайдашни, техника билан шуғулланишига, уй бекаларини эса дазмол, тикув машинаси, радио, телевизор, кир ювиш машиналари, музлатгич, электр плита, сут, қаймоқ олиш машиналари каби юзлаб техник буюмлар билан шуғулланадилар. Уларга бу асбоб-техника воситаларини ишлатиш ва уларни созлаш учун график билим ва малакалар даркор. Шу боисдан ҳар бир киши расм чизишни, график тасвирларини билиши мақсадга мувофиқдир.

Бугунги кунда ҳар бир шахсни график билимга эга бўлиши шахсни ўзига ҳам, жамиятга ҳам сувдек зарур. Шунга кўра Француз файласуфи Дидр, бундан қарийб 300 йиллар аввалданок, - «Қайси бир мамлакатда расм чизишни ўқиш-ёзиш каби билсалар эди, бу мамлакат барча соҳаларда ҳар қандай мамлакатни қувиб етади ва ортда қолдиради» - деган эди.¹

Тарих шохидким, жаҳонга машҳур географлар, тарихчи, адабиётчи, шоир, ёзувчилар, конструктор ва бошқа соҳа алломалари расм чизишни жуда яхши билганлар. Шунга кўра Беруний, Ибн Сино, Улуғбек, Гёте, Гюго, Андерсон, Пушкин, Тагор, Тянь-Шансий, Меккуко-Маклай, Менделеев, Б.Зокиров каби турли соҳа ижодкорлари расм чизиш билан жиддий шуғулланиб келганлар.

Хуллас, ҳар бир соҳани ижодкори учун расм чизишни билиш унга катта ижодий имконият ва озуқа беради.

Агар ҳар бир ўқитувчи расм чизишни билганда эди, улар дарс беришда юксак самараларга эришарди, дарс машғулотларини ўзлаштириш ҳам ўқувчи учун жуда осон ва енгил бўларди, ҳатто ўзлаштираётган ўқувчинини бўлиши анча қийин бўларди. Шуларга кўра бугунги мактаб ўқувчиларига график билим ва малака беришга катта эътибор берилмоқда.

Бугунги кунда жамият кишиларига график билим ва малака бериш мактаб тасвирий санъат ўқув фани зиммасига қўйилган. Бу фан ўзининг дарс ва машғулотларида бўлажак Ўзбекистон фуқароларига график билим ва малакалар бериш вазифасини амалга оширади. Мактабда ва бошқа ўқув масканларида тасвирий санъатдан бошқа фан бу вазифани бажармайди ва бажара олмайди ҳам. Мактаб тасвирий санъат ўқув фани бугунги ўқувчига ўзининг 5 тури бўйича график билим ва малака беради:

1. Нарсани ўзига қараб расм чизиш.

2. Тема асосида расм чизиш.
3. Бадий-амалий безатиш бўйича расм чизиш.
4. Ҳайкалтарошлик.
5. Санъат асарлари ҳақида суҳбат машғулотларига бўлиниб, бу машғулотларда ўқувчиларга асосан график билим ва малакалар берилади.

Бу машғулотларда ўқувчилар шаклни кўриш, яна натура ва объектни кузатиш зарурий элементларини танлаш, уларни тасвирлаш, нарса ва буюмларни рангларини таҳлил қилиб, уларни ифодалаш малакалари берилади. Нарсани ўзига қараб расм чизишда ўқувчи тасвирлашни энг асосий элементи - кўришиб турган нарсани расмини чизишга ўрганади. Яна натурани шакли, тузилиши, ранги ёруғ-сояларни яхшилаб кузатади, уларни идрок этиб, онг фаолиятида таҳлил қиладилар. Шу жараёнда натурадан олинган тасаввур асосида уни расми қоғозга тушурилади. Бунда ўқувчи энг аввало шакл бирлигини, сўнгра рангини, ёруғ-сояларни тасвирлайди.

Нарсани ўзига қараб расм чизиш барча бошқа ўқув машғулоти турларини асоси бўлиб, уларга илмий ва амалий замин яратади. Бу расм чизишни «алифбоси» ва реалистик расм чизишни асоси дейилади. Тематик расм чизишда-ўқувчи нарса, воқеа, объектлари эркин, ижодий руҳда тасвирлаб, расм чизадиган бадий-ижодий методларда иш олиб боради. Бунда кўпроқ умумийликка эришилади. Нарса ва воқеани ўзгартириб, ўзини билими, тасаввури ва тушунчалари асосида расм ишлайди. Бу машғулоти ўқувчиларни график билим ва малакаларини мустаҳкамлайди, такомиллаштиради. Бадий ижод қилишга ўргатади. Реалистик расм чизишнинг назарий ва амалий асосларини ўргатади.

Бадий безаш машғулотида ўқувчилар асосан чиройли расм чизишга, нарсаларни безатишга ўрганадилар. Бу машғулотларда ўқувчилар ритм, сметрия ва бадийлик асосида расм чизишга ўрганадилар

Ҳайкалтарошлик машғулотида тасвир яратишни ҳажм асосида амалга оширади. Бу машғулотларда ўқувчилар нарсалар, қуш, ҳайвонлар ва одам расмини лой, пластилинда ҳажмли қилиб тасвирлайдилар.

Тасвирий санъат ўқув предмети ўқувчиларда бадий-ахлоқий маданиятни шакллантиришга хизмат қилади. Шунга кўра тасвирий санъатнинг асосий ва бош вазифаси ўқувчиларнинг энг аввало эстетик дидларини ўстириш, меҳнатга, ижодга қизиқтириш, Ватанга, халқига эътиқодли бўлишга ўргатиш каби тарбия ҳис-туйғуларини сингдириш вазифасини ва мақсадини амалга оширади. Шу боисдан тасвирий санъатни тури қайси бир машғулотида қатъий назар, у энг аввало тарбия характерида жавоб бериш керак. Мактаб тасвирий санъати ўқувчиларини ҳар томонлама гармоник тарбиялашда мактаб ўқув фанларини бошида туради.

Тарбия масаласи тасвирий санъат дарсларида натура ва объект танлашдан уларни таҳлил қилишдан бошлаб, расм чизиш жараёнига давом этади. Расми чизиладиган нарса, воқеа, объект ёки таҳлил этиладиган санъат асарини таҳлилида энг аввало унинг тарбиявий томонига эътибор берилади. Шунингдек, машғулотида жараёнида расм чизиладиган нарса ва воқеалар ва асардаги воқеалар, асарни ғоясини, сюжетини таҳлили даврида ўқитувчи уларнинг тарбиявий йўналишига эътибор беради.

Ҳар бир санъат асари таҳлилида албатта ўқитувчи бу асарни одам фарзанди - расм яратгани, асардаги воқеани халқ манфаати йўлида ифодаланиш, албатта, ўқувчиларни Ватанига, халқимизга, уни меҳнатга бўлган ҳурмати ва муҳаббатини оширадиган мазмунда суҳбат ўтказилади.

Дарсда оддий «кўза» расми чизиладиган бўлса, ўқитувчи кўза нима учун ишлатилиши, уни ким ясагани, ўзбек кулолчилиги, амалий санъати, кулолни меҳнати ва санъати ҳақида, сўнгра уни тузилиши, ранги хусусида маълумот беради. Ўқувчилар бундай маълумотларни олиб, уларни ўз Ватанига, халқига, уни амалий санъатига, кулолчилиги соҳасига ҳаваси ортади, уларга меҳр-муҳаббати ўйғонади. Тасвирий

санъатнинг ҳар бир машғулоотида бундай жараён системали такрорланади. Умуман, мактаб тасвирий санъатнинг ўқув дастури материаллари унинг ҳар бир машғулоотида тарбия бериш вазифасини тўла амалга ошириш имкониятларига эгадир.

Таълим назариясида ифода этилишига кўра ўқитишнинг ёки таълим-тарбия беришнинг энг самарали йўли «системалилик» бўлиб, - «Бу берилаётган билим ва малакаларни ўқувчилар онгига занжир тизимини ҳосил қилган ҳолда, бир бутун тугал билимлар базасини бунёд этади»². Бу ҳақида буюк чех педагоги Я.О.Каменский ҳам алоҳида тўхтаб, - «Дарс машғулотларини шундай тақсимламок керакки, ҳар бир янги материал ўздан олдинги материални давоми бўлсин ва кейинги материални тўлдирмоғи лозим»³.

Дарс машғулотларидаги системалилик принципига педагогика тарихида из қолдирган барча атоқли педагоглар катта баҳо берганлар.К.Д.Ушинский, «Системали берилмаган дарс материали барча нарсалар устма-уст, пала-партиш ҳолда нарсаларга тўла омборга ўхшайди» - деб ёзади⁴. Шундан кўриниб турибдики, «системалилик» ҳозирги замон мактабларимиздаги ўқув-тарбия фаолиятининг асосий принципи ҳисобланади. Шунга кўра, тасвирий санъатни ўқитишда ҳам системалилик принципи асосий дидактик принцип ҳисобланади. Тасвирий санъат ўқув предметининг бу системага мухтожлиги ва унга амал қилиши ғоят зарурдир. Чунки, бу фанни ўқув материали ана шу системалилик асосида ўқитилмаса асло натижа бўлмайди.

Шундай экан бугунги кунининг ўқитувчиси тасвирий санъатни ўқитишда ҳам системалилик принципи асосида уқитса келгусида креатив фикрловчи ижодкор инсонлар сони ошади.

Фойдаланга адабиётлар

- 1.Б.Орипов. Расм чизиш ва уни ўқитиш методикаси (дастур).Т.2001 й.
2. Р.Ҳасанов. Тасвирий санъат машғулотларини такомиллаштириш. Т. 2003 й.
3. Р.Ҳасанов. Бошланғич синфларда тасвирий санъат дарслари.Т.1999й.
4. К.Қосимов. Наққошлик тўғараги. Т. 1990 й.
5. Б.Орипов, А.Турдалиев. Тасвирий санъатни ўқитиш методикаси. Т. 2001 й.
6. Р.Ҳасанов, Х.Эгамов. Мактаб тасвирий санъат дарслари. Т. 1995 й.
7. Р.Ҳасанов. Умумий таълим мактабларида тасвирий санъат таълими концепцияси. Т. 1995 й.
22. Р.Ҳасанов. Тасвирий санъат. (1-7 синфлар дастури). Т.1995 й.